

KNIHOVNA NOVOVĚKÉ TRADICE
A SOUČASNOSTI
Svazek 42

MARTIN HEIDEGGER

Věda, technika
a zamyšlení

Přeložili
Jiří Michálek, Jana Kružíková
a Ivan Chvatík

PRAHA
2004

OIKOYMENH
Hennerova 223
CZ 150 00 PRAHA 5
<http://www.oikoymenh.cz>

PROLOG KNIHOVNA
V OLOMOUCI

VK Olomouc

2850411125

Vydání této knihy se uskutečňuje v rámci výzkumného projektu
Centra fenomenologických bádání, společného pracoviště
Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR
(projekt LN00 A061 MŠMT ČR)

Copyright © 1954 J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH,
Stuttgart
Translation © Jan Michálek, Jana Kružíková a Ivan Chvatík, 2004
© OIKOYMENH, 2004
ISBN 80-7298-083-1

Obsah

Obrazka techniky	7
Věda a zamyšlení	36
Ediční poznámka	61

Otázka techniky

V následujícím pojednání se budeme *tázat* na techniku. Tázání bude cestu. Proto je radno všimnout si především cesty a neulpívat na jednotlivých větvích a titulech. Tato cesta je cestou myšlení. Všechny cesty myšlení vedou, více či méně postřehnutelně, nějakým neobvyklým způsobem skrze řeč. Tážeme se po *technice* a chtěli bychom si tím k ní zjednat svobodný vztah. Vztah je svobodný, když se v něm náš pobyt (*Dasein*) otevírá bytnosti techniky. Budeme-li s bytností techniky v souladu, bude-li jí naše řeč odpovídat, budeme s to se dovědět, jak se technika vymezuje. 7

Technika není totéž jako bytnost techniky. Jestliže hledáme bytnost stromu, musíme si uvědomit, že to, co prostupuje každý strom jakožto strom, není samo stromem, který by se dal nalézt mezi ostatními stromy.

Podobně také bytnost techniky není nic technického. Proto se nikdy nedozvíme, jak je to s naším vztahem k bytnosti techniky, dokud si budeme techniku pouze představovat a provozovat ji, dokud se s ní budeme vyrovnávat nebo se jí vyhýbat. Ať už techniku namůžeme schvalujeme či odmítáme, všude jsme k technice nesvobodně připoutáni. Nejhorší jsme technice vydáni, když ji bereme jako něco neutrálního; neboť tato představa, jež je dnes obzvláště oblíbená, nás dělá vůči bytnosti techniky zcela slepými.

Podle starého učení znamená bytnost (*Wesen*) něčeho, *co* toto něco je. Po technice se ptáme, když se ptáme, *co* je technika. Každý zná ony dva výroky, které na naši otázku odpovídají. Jeden říká: Technika je prostředek k určitým účelům. Druhý říká: Technika je konání člověka. Obě tato určení techniky patří k sobě. Neboť stanovovat účely, zjednávat k nim prostředky a používat jich je lidské konání. K tomu, *co* je technika, patří zhotovování a užívání nástrojů, přístrojů a strojů, patří k němu toto zhotovené a užívané

8 samo, patří k němu ony potřeby^a a účely, jimž tyto prostředky slouží. Celek těchto zařízení je technika. Ona sama je určitým zařízením, latinsky řečeno: *instrumentum*.

Běžnou představu o technice, podle níž je technika prostředkem a lidským konáním, lze proto nazvat instrumentálním a antropologickým určením techniky.

Kdo by chtěl popírat, že takové určení je správné? Zjevně je vedeno tím, co máme před očima, když mluvíme o technice. Instrumentální určení techniky je dokonce tak podivuhodně správné, že se hodí ještě i na moderní techniku, o níž se jinak do jisté míry právem tvrdí, že je ve srovnání se starší rukodělnou technikou něčím zcela jiným, a proto novým. I elektrárna se svými turbínami a generátory je člověkem zhotovený prostředek k nějakému účelu. I tryskové letadlo, i vysokofrekvenční zařízení jsou prostředky k účelům. Radarová stanice je přirozeně složitější než větrná korouhev. Zhotovení vysokofrekvenčního zařízení přirozeně vyžaduje součinnosti různých pracovních postupů technicko-průmyslové výroby. Vodní pila v nějakém ztraceném údolí Schwarzwaldu je samozřejmě primitivním prostředkem ve srovnání s vodní elektrárnou na toku Rýna.

Toto určení je správné: i moderní technika je prostředek k účelům. Instrumentální představa techniky proto určuje každou snahu přivést člověka k pravému vztahu k technice. Jen je třeba využívat techniku jako prostředek přiměřeným způsobem. Je třeba, jak se říká, „uchopit techniku duchovně“. Je třeba umět technice poručit. Mít techniku pod kontrolou se stává tím naléhavější, čím více hrozí, že se technika vládě člověka vymkne.

Ale jak se to potom má s naší snahou mít ji pod kontrolou za předpokladu, že technika není pouhý prostředek? Ale vždyť jsme
9 řekli, že instrumentální určení techniky je správné. Zajisté. Správné konstatuje o tom, co jest, vždy něco výstižného. Ale k tomu, aby bylo konstatování správné, nemusí nikterak odhalit to, co máme před sebou, v jeho bytnosti. Pouze tam, kde k takovému odhalová-

^a 1954: (Hospodářství – uspokojování potřeb – konsum) Průmysl. Zvýšený konsumní potenciál.

ni dochází, děje se (*ereignet sich*) něco pravdivého. A tak, co je pouze správné, není ještě pravdivé. Teprve pravdivé nás přivádí do svobodného vztahu k tomu, co se nás ze své bytnosti týká. Správné instrumentální určení techniky nám tudíž ještě neukazuje její bytnost. Abychom se k ní nebo alespoň do její blízkosti dostali, musíme procházet skrze to, co je správné, a hledat to, co je pravdivé. Musíme se tázat: Co je instrumentální samo? Kam patří něco takového jako prostředek a účel? Prostředek je to, pomocí čeho je něco způsobováno, a tak docilováno. Co má za následek nějaký účinek, se nazývá příčinou. Ale nejen to, pomocí čeho je něco jiného způsobováno, je příčina. I účel, podle něhož se určuje druh prostředků, platí za příčinu. Kde jsou sledovány účely, užívány prostředky, kde panuje instrumentalita, tam vládne příčinnost, kauzalita.

Už po staletí učí filosofie, že existují čtyři příčiny: 1. *causa materialis*, materiál, látka, z níž je např. zhotovena stříbrná miska. 2. *causa formalis*, forma, tvar, do něhož materiál vchází. 3. *causa finalis*, účel, např. obětní bohoslužba, kterou je určena, pokud jde o formu a látku, potřebná miska. 4. *causa efficiens*, která způsobuje, uskutečňuje účinek, tj. skutečnou hotovou misku, totiž stříbrník. Co je technika, představovaná jako prostředek, se odhalí, když instrumentálnost vztáhneme k této čtyřnásobné kauzalitě.

Ale což jestli se kauzalita sama v tom, čím je, halí v temnotu? Sice se po staletí dělá, jako by učení o čtyřech příčinách spadlo z nebe jako nad slunce jasná pravda, bylo by však na čase se zeptat: Proč jsou příčiny právě čtyři? A co vlastně znamená ve vztahu k těmto čtyřem jmenovaným „příčina“? Odkud se určuje příčinný charakter těchto čtyř příčin tak jednotně, že patří k sobě?

Dokud se nepustíme do těchto otázek, zůstane kauzalita temnou a nezaloženou a s ní i instrumentálnost a s instrumentálností i běžné určení techniky. 10

Už dlouho se člověk snaží představovat si příčinu jako to, co něco způsobuje. Působit přitom znamená: dosahovat výsledků, účinků, efektů. *Causa efficiens*, jedna ze čtyř příčin, určuje směrodatným způsobem veškerou kauzalitu. Jde to tak daleko, že *causa finalis*, finalita, se už vůbec ke kauzalitě nepočítá. *Causa, casus*, patří ke slovesu *cadere*, padat, a znamená to, co způsobuje, že něco ve svém výsledku tak a tak dopadne. Učení o čtyřech příčinách vychází z Aristotela. Pro řecké myšlení a v jeho oblasti nemá však

nic z toho, co následující doby hledaly u Řeků pod názvem a představou „kauzality“, naprosto co dělat s působením a uskutečňováním. To, co česky nazýváme příčinou, německy *Ursache* a co Římané nazývali *causa*, jmenovalo se u Řeků αἰτιον, to, co něco jiného zavinuje. Aristotelovy čtyři příčiny jsou k sobě patřící způsoby zavinění. Objasněme to příkladem.

Stříbro je to, z čeho je zhotovena stříbrná miska. Stříbro jakožto tato látka (ὕλη) je spoluvinná na misce. Miska je stříbru zavázána, tzn. vděčí mu za to, z čeho sestává. Avšak obětní nádoba není zavázána pouze stříbru. Jakožto miska zjevuje se to, co je zavázáno stříbru, ve vzhledu misky, a nikoli ve vzhledu spony či prstenu. Obětní nádoba je tak zároveň zavázána vzhledu (εἶδος) misky. Stříbro, do něhož je vložen vzhled misky, a vzhled, v němž se stříbrná miska ukazuje, jsou společně, každý svým způsobem, spoluvinní na obětní nádobě.

Vinu na ní má však především něco třetího. To, co předem zařazuje misku do oblasti svěcení a obětování. Tím je miska vymezena jako obětní nádoba. Tím, co věc vymezuje, je věc završena, ukončena. Tímto koncem věc nekončí, nýbrž z něho začíná být tím, čím 11 bude po zhotovení. To, co v tomto smyslu věc ukončuje, dovršuje, se řecky nazývá τέλος, což se až příliš často překládá slovy „cíl“ a „účel“, a tak dezinterpretuje. Τέλος zavinuje to, co obětní nádobu spoluzavinuje jakožto látka a jakožto vzhled.

Na tom, že před námi leží hotová obětní miska, je konečně spoluvinná něco čtvrtého, totiž stříbrník; ale nikterak tím, že jako působící zapříčiňuje hotovou obětní misku jakožto efekt nějakého dělání, ne jako *causa efficiens*.

Aristotelovo učení nezná ani tímto titulem pojmenovanou příčinu, ani nepoužívá nějaké tomu odpovídající řecké pojmenování.

Stříbrník promýšlí a spojuje ony tři výše jmenované způsoby zavinění. Promýšlet, uvažovat je řecky λέγειν, λόγος. Λέγειν spočívá v ἀποφάνεσθαι, vynášet najevo, vyjevovat. Stříbrník je spoluvinný jako to, odkud vyjevování obětní misky a její spočívání v sobě bere a podržuje svůj první počátek. Ony tři výše jmenované způsoby zavinění vděčí úvaze stříbrníka za to, že a jakým způsobem vycházejí najevo a vstupují do hry při vytváření obětní misky.

V tom, že před námi leží hotová obětní nádoba, vládnou tudíž čtyři způsoby zavinění. Jsou mezi sebou rozdílné, a přece patří do-

hromady. Co je předem sjednocuje? V čem se odehrává souhra těchto čtyř způsobů zavinění? Odkud pochází jednota těchto čtyř příčin? Co tedy znamená, myšleno řecky, toto zavinění?

Jsme dnes snadno nakloněni chápat zavinění buď morálně jako pochybení, a nebo je vykládat jako nějaký druh působení. V obou případech si uzavíráme cestu k počátečnímu smyslu toho, co se později nazývá kauzalita. Dokud se nám tato cesta neotevře, nespátříme ani to, co vlastně je ono v kauzalitě spočívající instrumentálně.

Abychom se uchránili před uvedenými chybnými výklady zavinění, ozřejmíme si jeho čtyři způsoby z toho, co zavinuje. Podle 12 našeho příkladu zavinuje to, že před námi leží hotová stříbrná miska jako obětní nádoba. Ležet před námi jako něco hotového (ὑποσχεσθαι) charakterizuje přítomnost přítomného. Čtyři způsoby zavinění přivádějí něco ke zjevu. Nechávací to vstupovat do bytostné přítomnosti, vyskytovat se při nás (*in das An-wesen vorkommen*). Propouštějí (*loslassen*) to a vpouštějí (*anlassen*) to sem, umožňují tomu, aby dovršilo svůj příchod. Základním rysem zavinění je toto vpouštění (*An-lassen*) umožňující příchod (*Ankunft*). Ve smyslu takového vpouštění je zavinění dopouštěním (*ver-an-lassen*). Majíce na zřeteli, co Řekové chápali pod zaviněním, αἰτία, dáme nyní slovu „*ver-an-lassen*“ širší smysl, takže bude označovat bytnost řecky myšlené kauzality. Běžný a užší význam slova *Veranlassung* znamená naproti tomu pouze podnět a miní druh vedlejší příčiny v celku kauzality.

V čem se tedy ale odehrává souhra oněch čtyř způsobů dopouštění? Tyto čtyři způsoby nechávají to, co ještě není přítomno, přicházet do přítomnosti. Proto jsou jednotně prodchnuty skýtáním, jež přítomné přivádí do zjevu, poskytuje mu zjev. Co toto skýtání je, nám říká Platón v jedné větě z dialogu *Symposion* (205b): ἡ γὰρ τοι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν ἰόντι ὁποῦν αἰτία πᾶσα ἐστὶ ποιήσις.

„Každé dopuštění, které cokoli přiměje, aby přešlo z ne-přítomného do přítomnosti, je ποιήσις, totiž poskytnutí výskytu (*her-vor-bringen*).“¹⁴

¹⁴ Protože ve slově *Her-vor-bringen* má zaznít význam, jak toho *her, vor*,

Vše záleží na tom, abychom toto skýtání výskytu mysleli v jeho plné šíři a zároveň v řeckém smyslu. Skýtání výskytu, ποιησις, není pouze rukodělné zhotovování, není to pouze umělecky básnivě přivádění ke zjevu a do obrazu. I φύσις, to, co vzhází samo od sebe, je skýtání výskytu (*her-vor-bringen*), totiž ποιησις. Φύσις je dokonce ποιησις v nejvyšším smyslu. Neboť to, co je přítomno 13 φύσει, od přírody, má vzmach (*Aufbruch*) skýtání výskytu v sobě samém (ἐν ἑαυτῷ), např. rozpuk květu při rozkvétání. Naproti tomu to, čemu je poskytnut výskyt rukodělnou a uměleckou tvorbou, např. stříbrná miska, nemá vzmach skýtání výskytu samo v sobě, nýbrž v něčem jiném (ἐν ἄλλῳ), totiž v řemeslníkovi a umělci.

Skýtání výskytu je tedy souhrou čtyř způsobů dopouštění, souhrou oněch čtyř příčin. Skrze tuto souhru vchází do svého zjevu jak to, co vyrostlo od přírody, tak také to, co zhotovil řemeslník a umělec.

Jak se ale toto skýtání výskytu děje – ať už v přírodě, či v řemesle a umění? Co je skýtání výskytu, které je souhrou čtyř způsobů dopouštění? Toto dopouštění se týká přítomnosti toho, co ve skýtání výskytu vzhází do zjevu. Skýtání výskytu vynáší ze skrytosti do neskrytosti. K poskytnutí výskytu dochází (*ereignet sich*) pouze tehdy, jestliže skryté přechází do neskrytosti. Toto přecházení spočívá a probleskuje (*schwingt*) v tom, co nazýváme odkrývání (*das Entbergen*). Řekové pro to mají slovo ἀλήθεια. Římané to překládají jako *veritas*. My říkáme „pravda“ (*Wahrheit*) a chápeme to obvykle jako správnost představování.

Kam jsme to zabloudili? Tážeme se na techniku a dospěli jsme nyní k ἀλήθεια, k odkrývání. Co má společného bytnost techniky s odkrýváním? Odpověď: Všechno. Neboť v odkrývání se zakládá každé poskytování výskytu. To však v sobě shromažďuje ony čtyři

bringen, tak i obojí význam *hervorbringen* (vynášet, totiž z úkrytu; vytvářet či tvořit, způsobovat), překládáme je spojením „poskytovat výskyt“, abychom zachytili onen široký význam, na nějž autor myslí (výskyt zde není myšlen v opozici k existenci, nýbrž má poukazovat ke skýtání, jehož se nám dostává při setkání). (Pozn. překl.)

způsoby dopouštění – kauzalitu – a vládne v ní. Do její oblasti patří účel a prostředek, patří do ní instrumentálnost. Instrumentálnost platí za základní rys techniky. Ptáme-li se krok za krokem, co že to ta technika, představovaná jako prostředek, vlastně je, dospíváme k odkrývání. V něm spočívá možnost veškerého zhotovování.

Technika tedy není pouhý prostředek. Technika je jeden ze způsobů odkrývání. Budeme-li toho dbát, pak se nám pro bytnost techniky otevře docela jiná oblast. Je to oblast odkrývání, tzn. pravdy (*Wahrheit*).

Tato vyhlídka nás překvapuje a zaráží. To také má. Má nás zarážet co možná dlouho a tak naléhavě, abychom konečně už jednou vzali vážně prostou otázku: Co vlastně říká pojmenování „technika“? To slovo pochází z řečtiny. Τεχνικόν je to, co patří k τέχνη. Pokud jde o význam tohoto slova, musíme dbát dvojího. Jednak τέχνη není pouze jméno pro rukodělnou činnost a dovednost, nýbrž také pro vysoké umění a pro krásná umění. Τέχνη patří k poskytování výskytu, k ποιησις; τέχνη je něco poetického.

To druhé, co je třeba ohledně slova τέχνη uvážit, je ještě závažnější. Slovo τέχνη souvisí od raných dob až do Platóna se slovem ἐπιστήμη. Obě slova jsou jmény pro poznání v nejširším smyslu. Znamenají v něčem se vyznat, něčemu rozumět. Poznání věc otevírá, podává vysvětlení (*Aufschluß*). Jakožto vysvětlující a otevírající je odkrývání. Aristotelés rozlišuje ve zvláštní úvaze (*Eth. Nic. VI, 3 a 4*) ἐπιστήμη a τέχνη, a to s ohledem na to, co a jak odkrývají. Τέχνη je jeden ze způsobů ἀληθεύειν. Odkrývá to, co si samo výskyt neposkytuje (*her-vor-bringt*) a ještě před námi neleží, a může proto vypadat a dopadnout jednou tak, podruhé onak. Kdo staví dům nebo loď, či tepe obětní misku, odkrývá to, čemu má být poskytnut výskyt (*das Her-vor-zu-bringende*), podle oněch čtyř způsobů dopouštění (*Veranlassung*). Toto odkrývání předem spojuje vzhled a látku lodi či domu ve věc, která je nahlížena jako dovršená, a určuje odtud způsob zhotovování. To rozhodující na τέχνη nikterak nespočívá v práci a manipulování, nespočívá v užívání prostředků, nýbrž v již zmíněném odkrývání. Jakožto

^b Nebo určitý nyní *směrodatný* způsob odkrývání.

odkrývání, nikoli jako zhotovování, je τέχνη poskytováním výskytu (*ein Her-vor-bringen*).

Poukaz k tomu, co říká slovo τέχνη a jak to Řekové určují, nás pak vede do stejné souvislosti, jaká se nám otevřela, když jsme sledovali otázku, co je v pravdě to instrumentální jako takové.

Technika je jeden ze způsobů odkrývání. Technika bytuje (*west*) 15 v oblasti, v níž se děje odkrývání a neskrytost, kde se děje ἀλήθεια, pravda.

Proti tomuto určení oblasti bytnosti techniky lze namítnout, že sice snad platilo pro řecké myšlení a hodí se v příznivém případě na techniku rukodělnou, nehodí se však na moderní techniku strojovou. A právě tato a jediné tato je tím zneklidňujícím, co nás vede k tomu, abychom se tázali na techniku vůbec. Říká se, že moderní technika je nesrovnatelně jiná ve srovnání s veškerou dřívější, protože se zakládá v novověké exaktní přírodovědě. Mezitím se jasněji poznalo, že platí také opak: Novověká fyzika je odkázána jakožto experimentální na technické aparatury a na pokrok ve stavbě těchto aparatur. Konstatování tohoto vzájemného vztahu mezi technikou a vědou je správné. Avšak zůstává pouhým historickým konstatováním faktů a nic neříká o tom, v čem se tento vzájemný vztah zakládá. Rozhodující otázka přece je: Jakou bytnost má moderní technika, že ji může napadnout využít exaktní přírodovědu?

Co je moderní technika? Také ona je jistým odkrýváním. Teprve když náš pohled spočine na tomto základním rysu, ukáže se nám novost moderní techniky.

Odkrývání, které vládne v moderní technice, se nerozvíjí směrem poskytování výskytu ve smyslu ποίησις. Odkrývání vládnoucí v moderní technice je vymáhání (*Herausfordern*), které požaduje od přírody, aby dodávala energii, jež jako taková může být těžena a hromaděna do zásoby. Neplatí to však také o starém větrném mlýnu? Ne. Jeho křídla se sice otáčejí ve větru, zůstávají však navanuté větru bezprostředně odkázána. Větrný mlýn však nepřináší energii proudění vzduchu, aby ji hromadil.

Krajina je naproti tomu při těžbě uhlí a rud podrobena vymáhání. Země se nyní odkrývá jako uhelný revír, jako rudné ložisko. Jinak se ukazuje pole, které kdysi obdělával (*bestellen*) sedlák, přičemž 16 obdělávat tenkrát ještě znamenalo starat se a pečovat. Selská

činnost nepodrobovala ornou půdu vymáhání. Když sedlák zaséval zrna, přenechával setbu silám růstu a dohlížel na to, aby se jí dařilo. Mezitím bylo i obdělávání pole vtaženo do jiného druhu odkrývání, a to takového, které si přírodu zjednává (*Bestellen*), stanovuje ji (*stellt*) jako něco, co je podrobováno vymáhání. Obdělávání půdy je nyní motorizovaný průmysl výživy. Vzduch je stanoven (*gestellt*), jako dodavatel dusíku, země jako dodavatel rudy, ruda, např. uran, jako dodavatel atomové energie, která může být uvolněna ke zkáze nebo pro mírové využití.

Stanovování (*das Stellen*), které vymáhá přírodní energii, je dobýváním (*Fördern*) ve dvojím smyslu. Je to dobývání ve smyslu odemykání a vy-stavování (*herausstellen*). Toto dobývání je však předem nastaveno (*abstellen*) na další dobývání, tzn. žene se kupředu za co možná největším užitekem při nejmenších nákladech. Uhlí dobývané v uhelném revíru není stanoveno k tomu, aby vůbec někde jen tak leželo. Uhlí leží na skladě, tzn. je k dispozici (*zur Stelle*) pro zjednání (*Bestellung*) v něm uloženého slunečního tepla. Toto teplo je požadováno k ohřívání, které je zjednáno (*bestellt*), aby dodávalo páru, jejíž tlak pohání hnací soustrojí, jímž se továrna udržuje v provozu.

Vodní elektrárna je postavena (*gestellt*) do toku Rýna. Elektrárna Rýn stanovuje (*stellt*) jako vodní tlak, který stanovuje (*stellt*) turbíny k tomu, aby se točily, toto otáčení pohání stroje, jejichž soukolí vyrábí (*herstellt*) elektrický proud, pro nějž jsou zjednány (*bestellt*) zemské centrály a jejich rozvodná síť, která zajišťuje (*bestellt*) jeho dodávku. V oblasti těchto do sebe zapadajících sledů zjednávání (*Bestellung*) elektrické energie se také tok Rýna ukazuje jako něco zjednaného (*bestellt*). Vodní elektrárna na toku Rýna není postavena jako starý dřevěný most, jenž po staletí spojuje břeh s břehem. Spíše je tok Rýna zabudován do elektrárny. Čím nyní Rýn jako tok je, totiž dodavatelem vodního tlaku, tím je z bytnosti elektrárny. Všimněme si přece na okamžik – abychom ono obludné, jež zde vládne, aspoň zpovzdálí poměřili – protikladu, který je obsažen v dvojím vyslovení téhož titulu: „Rýn“ zabudovaný do díla síly (*Kraftwerk* – elektrárna, továrna na sílu), a „Rýn“ vyslovený z díla umění (*Kunstwerk*) stejnojmenného Hölderlinova hymnu. Avšak Rýn přece zůstává, namítnete, tokem v krajině. Možná, že ano, ale jak? Ne jinak než jako objekt prohlídky objednatelný (*be-*

stellbar) cestovní společností, kterou si na to zjednal (*bestellt*) průmysl turistiky.

Odkrývání, které vládne v moderní technice, má charakter stanovování (*Stellen*) ve smyslu vymáhavého požadování (*Herausforderung*). Toto vymáhání probíhá tak, že je uvolněna energie skrytá v přírodě, takto uvolněná energie je přetvořena, co vznikne tímto přetvořením, je hromaděno, nahromaděné opět rozděleno a rozdělené znovu přeměňováno. Uvolnění, přetvoření, hromadění, rozdělování a přeměňování, to vše jsou způsoby odkrývání. Toto odkrývání však není něco jako jednoduchý průběh. Nerozbihá se to také do neurčita. Toto odkrývání odkrývá sobě samému své vlastní mnohonásobně provázané dráhy tím, že tyto dráhy řídí. Toto řízení sebe samo po všech stránkách zajišťuje. Řízení a zajišťování se dokonce stávají hlavními rysy vymáhavého odkrývání.

Jaký druh neskrytosti je tedy vlastní tomu, co vzniká, co přichází do stavu stálosti (*zustande kommt*) skrze vymáhající ustanovování (*herausfordernde Stellen*)? Vše je zjednáno (*bestellt*) tak, aby bylo na místě (*auf der Stelle*) a k dispozici (*zur Stelle*), a to tak, aby bylo zjednatelné (*bestellbar*) pro další zjednávání (*Bestellen*). To, co je takto zjednané, má svůj vlastní stav stálosti (*Stand*). Německy jej nazýváme *Bestand*, použitelný stav (zásob). Slovo *Bestand* (použitelný stav) zde říká něco více a něco bytostnějšího než pouze slovo „zásoba“ (*Vorrat*). Slovo *Bestand*, použitelný stav, se nyní posunulo na úroveň termínu. Necharakterizuje nyní nic menšího než způsob, jakým je přítomno vše, co je zasaženo vymáhajícím odkrýváním. Co tu stojí ve smyslu použitelného stavu, nestojí už vůči nám jakožto předmět.

Avšak dopravní letadlo, jež stojí na startovní dráze, je přece předmět. Zajisté. Můžeme si ten stroj takto představit. V tom případě se však – pokud jde o to, čím a jak je – skrývá. Odkrytý stojí na rozjezdové dráze jedině jako použitelný stav (*Bestand*), jako něco, co je zjednáno, aby zajišťovalo možnost dopravy. K tomu účelu 18 musí stroj sám ve své celé stavbě, v každé ze svých součástí (*Bestandteile*), být zjednatelný, tzn. musí být připraven ke startu. (Zde by bylo namístě objasnit Hegelovo určení stroje jako samostatného nástroje. Viděno z hlediska nářadí v řemeslnické dílně je Hegelova charakteristika správná. Stroj však tímto způsobem právě není myšlen z bytnosti techniky, do níž patří. Viděno z hlediska použi-

tehného stavu (*Bestand*) je stroj naprosto ne-samo-statný; neboť má svou „statnost“, své stání, svůj stav (*Stand*) jedině v rámci zjednávání a jako něco zjednatelného.)

To, že se nám teď, když se pokoušíme ukázat moderní techniku jako vymáhací odkrývání, vnucují slova „stanovovat“ (*stellen*), „zjednávat“ (*bestellen*), „použitelný stav“ (*Bestand*), a hromadí se takovým suchým, jednotvárným, a proto dotěrným způsobem, má svůj důvod v tom, co se dostává ke slovu.

Kdo vykonává ono vymáhající zjednávání, jímž to, co nazýváme skutečným, je odkryto jako použitelný stav? Zjevně člověk. Jak dalece je člověk schopen takového odkrývání? Člověk si sice může to či ono^c tak či onak představit, ztvárnit a provozovat. Avšak nad neskrytostí, v níž se skutečně případ od případu ukazuje nebo odpírá, nad tou člověk nevládne. To, že se od Platóna skutečně ukazuje ve světle idejí, nezpůsobil Platón. Myslitel pouze přiměřeně odpověděl tomu, co ho oslovilo.

Jedině proto, že již člověk sám je vyzván (*herausgefordert*), že je na něm požadováno, aby vymáhal, těžil (*herauszufördern*) přírodní energie, může se díť toto zjednávací odkrývání. Je-li však toto na člověku vymáháno, je-li k tomu zjednáván, nepatří pak i on, a to ještě původněji než příroda, k použitelnému stavu (*Bestand*)? Mluví pro to běžně užívané výrazy jako „lidský materiál“, „klinický materiál“ a pod. Hajný, který v lese měří poražené dřevo a zdánlivě stejným způsobem chodí týmiž lesními cestami jako jeho děd, je dnes, ať už o tom ví či neví, zjednan dřevozpracujícím průmyslem. Je zahrnut do objednávek celulózy, která je vymáhána potřebou 19 papíru, jenž je dodáván novinám a ilustrovaným časopisům. Ty zase stanovují (*stellen*) veřejné mínění k tomu, aby vytištěné hltalo, aby se stalo zjednatelným k zjednanému usměrňování tohoto mínění. Nicméně právě proto, že člověk je podrobován vymáhavému požadování původněji,^d než jak jsou vymáhány přírodní energie –

^c 1954: To či ono nezakryté! Avšak co nezakrytost jako taková? Co odkrytost?

^d 1954: Co to znamená? Vlastnějším způsobem přivlastněný do události (*in das Ereignis*)!

je na něm totiž vymáháno, aby byl tím, kdo stavy použitelných zásob zjednává – nestává se sám nikdy pouhým stavem použitelných zásob. Tím, že provozuje techniku, se člověk na zjednávání jako způsobu odkrývání sám podílí. Avšak neskrytost sama, v jejímž rámci se zjednávání rozvíjí, nikdy není lidským dílem, právě tak jako oblast, jíž člověk vždy již prochází, když se jako subjekt vztahuje k objektu.

Kde a jak dochází k odkrývání, když to není pouhé dílo člověka? Nemusíme pátrat daleko. Je pouze třeba nezaujatě vzít na vědomí to, co si na člověka vždy již učinilo nárok, a to tak rozhodným způsobem, že jedině jako takto pokaždé oslovaný může být člověk člověkem. Ať už kdekoli člověk otevírá oči a uši, odemyká svoje srdce, aby se uvolnil k přemýšlení a bádání, k tvorbě a dílu, k prosbě a díku, všude se již shledává přiveden do neskrytého. Kdykoli neskrytost povolala člověka do jemu přiměřených způsobů odkrývání, vždy se již neskrytost neskrytého udála a byla přisvoje-na (*hat sich ereignet*). Když člověk sobě vlastním způsobem odkrývá to, co je v neskrytosti přítomné, pak pouze odpovídá na výzvu (*Zuspruch*) neskrytosti, a to i tam, kde jí odporuje. Když tedy člověk ve svém zkoumání a bádání činí přírodě jako okruhu svého představování nástrahy, pak to znamená, že už je nárokován jistým způsobem odkrývání, jenž po něm požaduje, aby se obracel na přírodu jako na předmět výzkumu, a to tak dlouho, až i ona jako předmět zmizí do nepředmětnosti použitelného stavu zásob.

20 Moderní technika jako zjednávací odkrývání tak tedy není konáním pouze lidským. Proto také musíme ono vymáhavé požadování, které člověka ustanovuje k tomu, aby se skutečným zacházel jako se zjednatelným stavem zásob (*Bestand*), brát tak, jak se ukazuje. Vymáhavé požadování shromažďuje lidi do rámce zjednávání. Toto shromažďující je soustřeďuje k tomu, aby skutečné zjednávali jako použitelný stav.

^e 1954: Co to znamená? Metafyzicky řečeno: Je na něm vymáháno, aby se podřídil určitému význačnému příkazu bytí a odpovídajícímu vztahu k bytí. Srv. *Zur Seinsfrage* [in: M. Heidegger, *Wegmarken*, Frankfurt a. M. 1976 (GA 9)].

To, co původně rozvíjí hory v horská pásma a co prostupuje jejich sepjatou pospolnost, je takové shromažďující, které nazýváme *Gebirg*, pohorí.

To, co původně shromažďuje naše vnitřní stavy a z čeho se rozvíjejí způsoby, jakými se cítíme, jmenujeme slovem *Gemüt*, nitro.

Onen vymáhavý nárok, který člověka soustřeďuje k tomu, aby to, co se odkrývá, zjednával jako použitelný stav zásob, pojmenujeme tedy nyní slovem *Ge-stell*, ustanovující zjednávání.^f

Slovo *Gestell* se tak odvažujeme užít^e v dosud zcela neobvyklém smyslu.

V běžném jazyce znamená slovo *Gestell* podstavec, podvozek, stojan, např. stojan na knihy. *Gestell* znamená také kostlivce. A stejně strašidelné jako kostlivec zdá se nyní být užití slova *Ge-stell*, které se nám vnutilo k pojmenování toho, oč nám jde, nemluvě o libovůli, jež je obsažena v takovémto zneužívání slov organicky vyrostlé řeči. Lze toto podivné zacházení se slovy hnát ještě dál? Jistěže ne. Ale tato podivnost je starý myslitelský obyčej. A myslitelé se tomuto obyčeji podřizují právě tam, kde je třeba myslet to nejvyšší. My, později narození, nejsme už s to posoudit, co to znamená, že se Platón odvažuje pro to, co ve všem a v každé věci bytuje, používat slovo *εἶδος*. Neboť *εἶδος* znamená v běžné řeči vzhled, který nabízí viditelná věc našemu smyslovému oku. Platón však ukládá tomuto slovu něco zcela neobvyklého, totiž po-

21

^f *Das Ge-stell:*

1. *als Wesen des Willens zum Willen*, jako bytování vůle k vůli – „*Wesen*“ im Sinne des *durchgängig Währenden*, „bytování“ ve smyslu toho, co průběžně prodlévá – *der Grund-Zug*, základní rys, zdůvodňující základ, který se (vším) táhne – *Durchzug des Grundes*, rys průběžnosti zdůvodňujícího základu – *durchgängiges Gründen*, průběžné zakládání;

2. *verhaltener Anklang*, zadržovaný, ztajený názvuk *ergessenheit*, zapomenutost – *Ge-„setz“ des Seins*, „kladnost“ ~~bytí~~;

3. *als Schleier des Ereignisses erstes Erblitzen äußerster verhülltester Brauch im Be-stellen*, jako závoj události prvního záblesku v nejvyšší míře zastřeného obyčeje, který si nárokuje zjednávání.

^g 1954: Srv. *Identität und Differenz*, Pfullingen 1957 (plánováno jako GA 11).

jmenovávat to, co právě smyslovými očima spatřitelné není, a to nikdy. Avšak tím není toho neobvyklého ještě dost. Neboť *idéa* nepojmenovává pouze nesmyslový vzhled smyslově spatřitelného. Vzhled, *idéa* jmenuje to a je také tím, co ve slyšitelném, hmatatelném, cítěném (čichem), v každé věci, která je nějak přístupná, je bytností.^h Oproti tomu, jaký nárok klade v tomto a jiných případech na řeč a myšlení Platón, je nyní námi zvolené užití slova *Ge-stell* jako jména pro bytnost moderní techniky takřka neškodné. Nicméně je jasné, že to, co nyní od řeči požadujeme, je troufalost a že je to matoucí.²

Gestell znamená to, co shromažďuje všechna ta *stellen*, která člověkⁱ staví do pozoru a požadují na něm, aby skutečně odkrýval na způsob zjednatelného stavu zásob připraveného k použití. *Ge-stell* je způsob odkrývání, který vládne v bytnosti moderní techniky, přičemž sám není nic technického. K technickému patří naproti tomu všechno, co známe jako táhla, kladky a lešení a co je součástí toho, co se nazývá montáž. Montáž však spadá spolu s uvedenými součástmi do okruhu technické práce, která stále jen odpovídá tomu, co je *Gestell*em vymáháno, co ale nikdy samo *Gestell* netvoří, natož aby ho to způsobovalo.

Slovo *stellen* znamená v titulu *Ge-stell* nejen ono již zmíněné vymáhavé požadování, nýbrž má zároveň upomínat na jiné *stellen*, na „stanovování“, z něhož ustanovující zjednávání, tedy *Gestell*, pochází, totiž na *her-stellen*, „zhotovit“, které zároveň znamená „sem postavit“, a *dar-stellen*, „před-vést“, „před-stavit“, má upomínat na „stanovování“, které jakožto *ποίησις* nechává vyvstávat přítomné do neskrytosti.^j Toto sem před nás přinášející, výskyt po-

^h 1954: Zřetelněji! Onticky používané a běžné slovo vyzdvižené do významného ontologického postavení.

² V českém textu proto většinou nebudeme toto slovo dále překládat a podobně jako byla do češtiny přijata *idea*, budeme v češtině užívat jako termín slovo *Gestell*. (Pozn. překl.)

ⁱ 1954: Nejen člověka! Událost osvojení (Ereignis) a součtveří (Ge-viert).

^j 1954: Srv. nyní *Vom Ursprung des Kunstwerks*, doslov o *θέσις* [in: Holzwege, Frankfurt a. M. 1950 (GA 5)]. Srv. český překlad I. Michňá-

lytující dohotovování (*her-stellen*), např. postavení (*Aufstellen*) sochy do chrámového okrsku, se sice od nyní promyšleného vymáhavého zjednávání zásadně liší, a přece je obojí co do své bytnosti průbuzné. Oba jsou to způsoby odkrývání, tzn. způsoby *ἀλήθεια*. V *Gestellu* se uděluje a je osvojována (*ereignet sich*) neskrytost, v souladu s níž práce moderní techniky odkrývá skutečné jako použitelný stav.^k Technika proto není pouhé lidské konání, a už vůbec ne pouhý prostředek v rámci takového konání. Pouhé instrumentální, jen antropologické určení techniky je v principu velmi nedostatečné; takové určení se nedá doplnit nějakým podsunutým metafyzickým či náboženským objasněním.

Je ovšem pravda, že na člověku technického věku je obzvlášť vymáhavým způsobem požadováno, aby prováděl odkrývání. To se týká především přírody jako hlavní zásobárny energie. Tomu odpovídá, že zjednávající chování člověka se ukazuje nejprve ve vzniku novověké exaktní přírodovědy. Její způsob představování činí přírodě nástrahy (*nachstellt*) jako jisté vypočitatelné souvislosti sil. Novověká fyzika není experimentální fyzikou proto, že ke kladení otázek přírodě přibírá aparatury, nýbrž naopak: proto, že fyzika, a to již jako čistá teorie, stanovuje přírodu tak, aby se představila jako předem spočitatelná souvislost sil, nastražuje fyzika v přírodě experimenty, kterými klade své otázky, aby se dozvěděla, zda a jak se takto stanovená příroda ohlásí.

Avšak matematická přírodověda vznikla přece takřka o dvě stě let dříve než moderní technika. Jak tedy mohla být už ve svém vzniku stanovena ke službě moderní technice? Fakta přece hovoří pro opak. Moderní technika se přece rozběhla, teprve až když se mohla opřít o exaktní přírodovědu. Měřeno metrem historie, je tato námitka správná. Myslíme-li však dějinně, nemá pravdu.

Novověká fyzikální teorie přírody připravila cestu nikoli napřed technice, nýbrž bytnosti moderní techniky. Neboť vyzývavě vymáhavé shromažďování všeho do zjednávajícího odkrývání panuje již ve fyzice. Ale ještě se v ní nestává výslovně zjevným. Novověká

kové, *Zrození uměleckého díla*, in: *Orientace*, 5, 6 (1968) a 1 (1969).]

^k 1954: Příliš jednostranně omezeno pouze na *δηλοῦν*.

fyzika je ve svém původu ještě nepoznanou předzvěstí *Gestellu*. Bytnost moderní techniky se skrývá po dlouhou dobu ještě i tam, kde byly již objeveny motory, kde se rozběhla elektrotechnika a atomová technika.

Všechno bytostné, a to nejen v případě moderní techniky, nýbrž všude, drží se co nejdéle v skrytosti. Nicméně pokud jde o jeho vládu, zůstává bytostné tím, co všemu předchází: je nejčasnější. O tom věděli již řeční myslitelé, když říkali, že to, co je z hlediska ve všem vládnoucího vzcházení [*fysis*] časnější, stává se nám lidem zjevné teprve až později.³ Počáteční časnost (*die anfängliche Frühe*) se člověku ukazuje až naposled. Proto usilování o ještě počátečnější promýšlení toho, co bylo počátečně myšleno, není v oblasti myšlení protismyslnou vůlí obnovovat něco, co již pominulo, nýbrž je střízlivou připraveností užasnout nad tím, co z časnosti přichází.

Z hlediska historického počítání času spadá začátek novověké přírodovědy do 17. století. Technika motorových strojů se naproti tomu rozvíjí teprve v druhé polovině 18. století. Avšak to, co je podle historického zjištění pozdější, totiž moderní technika, je z hlediska bytnosti, která v tomto pozdějším panuje, dějinně časnější.

Když se moderní fyzika musí v rostoucí míře spokojovat s tím, že obor jejího představování je nenázorný, není tato rezignace na názornost nadiktována nějakou komisí výzkumníků. Tato rezignace je vymáhána panováním *Gestellu*, který vyžaduje, aby i příroda byla objednatelná na způsob použitelného stavu zásob. Proto při všem ústupu z donedávna směřovaného představování, jež bylo 24 obráceno výhradně k předmětům, se fyzika nikdy nemůže zřítci jednoho, totiž toho, že příroda se ohlašuje nějakým početně konstatovatelným způsobem a že je zjednatelná jako systém informací. Tento systém se pak určuje z ještě jednou proměněné kauzality. Kauzalita nyní nevykazuje ani charakter dopouštění, jež skýtá výskyt, ani to není druh *causa efficiens* nebo dokonce *causa formalis*.

³ Srv. Aristotelés, *Metafyzika* VII, rozhraní kap. 3–4, 1029b3–12. (Pozn. překl.)

zda se, že kauzalita se scvrkává do požadovaného ohlašování použitelných stavů, které mají být současně či postupně zajišťovány. Tomu by odpovídal proces, v němž se věda čím dál víc s touto situací smíruje, jak působivě vylíčil Heisenberg ve své přednášce.⁴

Protože bytnost moderní techniky spočívá v *Gestellu*, musí tato technika využívat exaktní přírodovědu. Tím vzniká klamný dojem, jako by moderní technika byla užitou přírodovědou. Toto zdání se bude moci udržovat tak dlouho, dokud nebude dostatečně dotázán na jedné straně bytostný původ novověké vědy, na druhé straně bytnost moderní techniky.

Tažeme se na techniku, aby vyšel najevo náš vztah k její bytnosti. Bytnost moderní techniky se ukazuje v tom, co nazýváme *Gestell*. Ale tento poukaz na *Gestell* ještě nikterak není odpovědí na otázku po technice, pakliže podat odpověď (*antworten*) znamená něčemu odpovídat, s něčím se vyrovnat (*entsprechen*), totiž odpovídat bytnosti toho, nač se tážeme.

Kam se dostaneme, když nyní popojdeme ještě o krok dál a budeme přemýšlet o tom, co je *Gestell* sám jako takový? *Gestell* není ničím technickým, ničím strojovým. Je to způsob, jímž se vše skutečné odkrývá jako použitelný stav. Tažme se dále: Děje se toto odkrývání někde mimo veškeré lidské konání? Nikoli. Avšak neděje se také ani pouze v člověku, ani ve směřovatelné míře jeho přičiněním.

Gestell je tím, co shromažďuje veškerá *stellen*, která člověka stanovují tak, aby vše skutečné odkrýval na způsob zjednatelného stavu použitelných zásob. Pod tlakem takového vymáhání stojí člověk 25 v oboru bytnosti *Gestellu*, ustanovujícího zjednatelný. Člověk vůbec nemůže zaujmout nějaký vztah ke *Gestellu* teprve dodatečně. Proto otázka, jak se dostaneme do vztahu k bytnosti techniky, přichází v této formě v každém případě příliš pozdě. Avšak nikdy není příliš pozdě na otázku, zda sebe samy zakoušíme výslovně jako ty, jejichž

⁴ W. Heisenberg, *Das Naturbild in der heutigen Physik*, in: *Die Künste im technischen Zeitalter*, vyd. Clemens Graf Podewils, München 1954, str. 43 nn.

každé hnutí je všude – jednou zjevně, podruhé skrytě – vymáháno *Gestell*.¹ A především nikdy není příliš pozdě na otázku, zda a jak se výslovně zabýváme tím, v čem bytuje sám *Gestell*.

Bytnost moderní techniky uvádí člověka na cestu onoho odkrývání, jímž se skutečně všude, více či méně zřetelně, stává použitelným stavem. Uvést někoho na cestu, udělit mu směr – to v naší řeči znamená: někoho někam poslat (*schicken*). Shromažďující posílání (*schicken*), které člověku uděluje směr a teprve ho přivádí na nějakou cestu odkrývání, nazýváme *úděl*^m (*Geschick*). Z něho se určuje bytnost veškerých dějin. Dějiny nejsou ani pouhý předmět historie, ani pouhý výkon lidského konání. Lidské konání se stává dějinným (*geschichtlich*) teprve jako údělem poslané na cestu (*geschicklich*).⁵ A teprve úděl, který člověka posílá na cestu zpředměťujícího představování, zpřístupňuje toto dějinné jako předmět pro historii, tzn. pro vědu, a teprve tím umožňuje ztotožnění dějinného s historickým.

Jakožto vymáhavé požadování (*Herausforderung*) zjednávacího vztahu k věcem nás *Gestell* posílá na určitou cestu odkrývání. *Gestell* je jeden ze směrů, jimiž člověka posílá úděl (*Schickung des Geschicks*), tak jako každý způsob odkrývání. I skýtání výskytu (*her-vor-bringen*), *ποίησις*, je úděl v uvedeném smyslu.

Neskrytost toho, co jest, se vždycky pohybuje po cestě odkrývání. Člověkem vždycky vládne úděl odkrývání. Avšak nikdy to není vláda, která by nás k něčemu bezvýhradně nutila. Neboť člověk se stává svobodným právě teprve tehdy, když přísluší do oblasti údělu, a stává se tak slyšícím, naslouchajícím, ne však poslušným.

Bytnost svobody patří *původně* nikoli do oblasti vůle, nebo dokonce snad pouhé kauzality lidského chtění.

Svoboda (*Freiheit*) spravuje to, co je volné a svobodné (*das Freie*) ve smyslu prosvětleného, tzn. odkrytého. A je to událost (*Ge-*

¹ Vymáháno v *Gestellu*.

^m 1962: Srv. *Zeit und Sein* [plánováno do *Zur Sache des Denkens* (GA 14)].

⁵ Srv. M. Heidegger, *Vom Wesen der Wahrheit* (1930); v 1. vydání z r. 1943 str. 16 nn. [Nyní in: *Wegmarken*, Frankfurt a. M. 1976 (GA 9), str. 190 n.].

schehnis) odkrývání, tzn. pravdy, k čemu je svoboda v nejbližším a nejvroucnějším příbuzenství. Všechno odkrývání (*entbergen*) patří do rámce uchovávacího chránění (*bergen*) a skrývání (*verbergen*). Ale skryté a stále se ukrývající je to, co osvobozuje a uvolňuje, totiž tajemství. Veškeré odkrývání vychází z oblasti toho, co je volné a svobodné, k volnému a svobodnému se ubírá a do volného a svobodného přivádí. Svoboda toho, co je volné a svobodné, není ani v nevázanosti libovůle, ani ve vázanosti pouhými zákony. Svoboda je ono prosvětlující (*lichtend*) a skrývající, v jehož světlině (*Lichtung*) vlaje závoj, který zahaluje bytování veškeré pravdy, a nechává tak zjevit se tento závoj jako zahalující. Svoboda je oblast údělu (*Geschick*), který pokaždé přivádí odkrývání na cestu.

Bytnost moderní techniky spočívá v *Gestellu*. *Gestell* patří k údělu odkrývání. Tyto věty říkají něco jiného než často slýchané řeči o tom, že technika je osudem (*Schicksal*) naší doby, přičemž osud znamená: to, co nevyhnutelně a nezměnitelně musí proběhnout.

Když však promýšlíme bytnost techniky, zakoušíme *Gestell* jako úděl (*Geschick*) odkrývání. Tak se již udržujeme ve volnosti a svobodě toho, co nám posílá úděl, který nás nikterak neuzavírá do nějakého temného nátlaku, který by nás nutil techniku slepě provozovat nebo, což je totéž, bezmocně se proti ní vzpouzet a zatracovat ji jako dílo dáblů. Naopak: když se *bytností* techniky výslovně otevřeme, ocitneme se nečekaně přijati do osvobozujícího nároku.⁶

Bytnost techniky spočívá v *Gestellu*. Jeho panování patří k údělu. Protože úděl uvádí člověka vždy nějakým způsobem na cestu odkrývání, kráčí člověk na této cestě neustále na jejím okraji, kde má možnost sledovat a zabývat se pouze tím, co je odkryté na způsob zjednávání a odtud brát veškerou míru. Tím se mu uzavírá druhá možnost, totiž aby se spíše a více a stále původněji a počátečněji věnoval bytnosti neskrytého a jeho neskrytosti, aby se dověděl o své nezbytné příslušnosti k odkrývání jako své bytnosti.

Poněvadž úděl uvádí člověka mezi tyto možnosti, je člověk údělem ohrožen. Úděl odkrývání je jako takový ve všech svých způsobech, a proto nutně, *nebezpečím* (*Gefahr*).

⁶ Tj. nárok, který nás osvobozuje, uvolňuje k volbě. (Pozn. překl.)

Ať už úděl odkrývání vládne jakýmkoli způsobem – neskrytost, v níž se všechno, co jest, vždy ukazuje, nese s sebou nebezpečí, že člověk se v neskrytém přehlédne, zmýlí a vyloží si je chybně. Tak se může stát, že tam, kde se vše přítomné ukazuje ve světle souvislosti příčin a účinků, ztratí dokonce i bůh pro představování⁷ veškerou posvátnost a vznešenost, všechnu tajuplnost své dálky. Bůh může ve světle kauzality poklesnout v příčinu, stát se *causa efficiens*. Stává se pak – dokonce i v rámci theologie – bohem filosofů, totiž oněch, kteří neskryté a skryté určují podle kauzality konání, aniž by jim přítom kdy přišel na mysl bytostný původ této kauzality.

Způsob neskrytosti, v němž se příroda představuje jako spočítatelná souvislost působení sil, může sice rovněž dovolovat správná zjištění, avšak právě kvůli těmto úspěchům přetrvává nebezpečí, že ve všem tom správném se ztratí to pravdivé.

Úděl odkrývání je sám v sobě nebezpečím, a to ne jen tak nějakým, nýbrž nebezpečím po výtce.⁸

Panuje-li však úděl v podobě *Gestellu*, pak je nebezpečí největší. To se nám dosvědčuje ve dvou ohledech. Jakmile se člověka neskryté netýká už ani jako předmět, nýbrž výlučně jako použitelný stav a člověk je v rámci této bez-předmětnosti už jen zjednavatelem použitelných stavů, pohybuje se člověk na nejzazším okraji srázu, totiž tam, kde i on sám má být chápán už jen jako použitelný stav. Nicméně právě takto ohrožený člověk se vypíná jako pán země. Tím se šíří zdání, že všechno, s čím se setkává, existuje, jen pokud je to dílo člověka. Toto zdání plodí pak poslední, nejklamnější dojem. Podle něj to vypadá tak, jako by člověk potkával všu-

⁷ Totiž pro toho, kdo si boha před-stavuje jako předmět. (Pozn. překl.)

⁸ 1962: Srv. *Einblick [in das was ist]*, in: M. Heidegger, *Bremer und Freiburger Vorträge*, Frankfurt a. M. 1994, (GA 79).

1949: *fahr nachstellen [fahr v německém slově Gefahr (nebezpečí) chápe Heidegger jako odvozené ze starohornoněmeckého fara, které znamená nachstellen, klást nástrahy, pronásledovat. Výslovně o tom v přenášce Die Gefahr, in: Bremer und Freiburger Vorträge, 1. Einblick in das was ist, str. 53; viz též níže, Věda a zamyšlení, str. 47 nn.]*

de už jen sebe sama. Heisenberg plným právem poukázal na to, že skutečné se tak dnešnímu člověku ukazovat musí.⁸ Nicméně v pravdě se člověk se sebou samým, tzn. se svou vlastní bytostí, nesetkává dnes už nikde. Člověk se stává tak rozhodně součástí vymáhání *Gestellu*, že toto vymáhání už vůbec nevnímá jako oslovení (*Anspruch*), jež na něj klade nárok, že přehlíží, že je to on, kdo je v *Gestellu Gestellem* oslovován, a proto také na žádný způsob neslyší, že a jak dalece ze své bytnosti ek-sistuje⁹ do oblasti, kde k němu něco mluví (*Zuspruch*), a proto nikdy nemůže potkat pouze sebe sama.

Ale *Gestell* ohrožuje nejen člověka v jeho vztahu k sobě samému a ke všemu, co jest. Jakožto úděl posílá *Gestell* člověka tam, kde se odkrývání děje na způsob zjednávání. Kde panuje zjednávání, tam je každá jiná možnost odkrývání zapuzena. *Gestell* především zakrývá odkrývání, které nechává přítomné vstoupit do zjevu ve smyslu *ποίησις*. Ve srovnání s *ποίησις* nutí *Gestell* člověka, aby jeho vztah k tomu, co jest, byl nasměrován zcela opačně. Kde vládne *Gestell*, má veškeré odkrývání charakter spravování a zajišťování použitelného stavu. Tato správa nenechá už vyjít najevo ani svůj vlastní základní rys, totiž toto odkrývání jako takové.

Vymáhající *Gestell* tak tedy neskrývá pouze jeden z předchozích způsobů odkrývání, totiž ono skýtání výskytu (*her-vor-bringen*), nýbrž skrývá odkrývání jako takové a s ním To (*Jenes*), v čem se uděluje a osvojuje (*sich ereignen*) neskrytost, tzn. pravda.⁹

Gestell zastiňuje lesk a vládu pravdy. Úděl, který nás posílá do oblasti zjednávání, je tudíž tím nejkrajnějším nebezpečím. Nebezpečná není technika. Neexistuje žádná démonie techniky, naproti

⁸ W. Heisenberg, *Das Naturbild in der heutigen Physik*, str. 60 nn.

⁹ Ek-sistuje, tzn. není v sobě uzavřený a jako takový sám sebou, nýbrž je vždy ze-sebe, sebezpřesahující, vyčnívající, totiž do bytí. Odtud je mu přičteno to, co on si přisvojuje. Tak se stává sám sebou („je svůj“) díky tomu, co není z něho. Proto se nemůže „se sebou“ potkat jako se subjektem, který to, čím je, má ze sebe. (Pozn. překl.)

◦ Zapomenutost roz-dílu.

tomu ovšem existuje tajemství její bytnosti. Bytnost techniky je jakožto úděl odkrývání nebezpečím. Neobvyklý význam slova *Gestell* je nám snad nyní již o něco bližší, když teď *Gestell* myslíme ve smyslu údělu a nebezpečí.

Ohrožení člověka nepřichází teprve až od (možná) vražedných strojů a technických aparatur. Ohrožení ve vlastním smyslu se člověka týká již v jeho bytnosti. Panování *Gestellu* nás ohrožuje možností, že by nám bylo odepřeno dostat se k původnějšímu odkrývání a zaslechnout tak slovo (*Zuspruch*), kterým nás oslovuje počátečnější pravda.

Tam, kde vládne *Gestell*, je tedy v nejvyšším smyslu *nebezpečí*.

„Kde však je nebezpečí,
vyrůstá také záchrana.“

Promysleme pečlivě Hölderlinovy verše. Co znamená „zachránit“? Běžně se domníváme, že to znamená pouze: něco, co je ohrožené zánikem, ještě v poslední chvíli zachytit, abychom to zajistili v jeho dosavadním trvání. Avšak „zachránit“ znamená více. „Zachránit“ znamená přivést něco zpět k jeho bytnosti, a pomoci mu tak, aby se zaskvělo v nejvlastnějším lesku své bytnosti. Jestliže bytnost techniky, *Gestell*, je nejkrajnějším nebezpečím a jestliže zároveň Hölderlin mluví pravdu, pak se panování *Gestellu* nemůže vyčerpávat v tom, že všechen lesk odkrývání a všechnu zář pravdy pouze zastiňuje. V takovém případě musí naopak právě bytnost techniky v sobě chovat růst toho, co přináší záchrana. Nemohl by pak ale dostatečně pronikavý pohled do toho, co je *Gestell* jakožto úděl odkrývání, vynést na světlo ono záchranné v jeho vzcházení?

30 Jak dalece roste tam, kde je nebezpečí, také záchrana? Tam, kde něco roste, tam je zakořeněno, odtud prospívá. To obojí se děje v skrytu a tise a tehdy, kdy je jeho chvíle. Podle slov básníka však právě nemůžeme očekávat, že tam, kde je nebezpečí, lze bezprostředně a bez přípravy sáhnout po záchrane. Proto nyní musíme napřed promyslet, jak dalece v tom, co je nejkrajnějším nebezpečím, tedy jak dalece ve vládě *Gestellu*, je záchrana zakořeněna a jak odtud vyrůstá. Abychom to promysleli, je nutno v posledním kroku naší cesty vrhnout na zmíněné nebezpečí ještě jasnější pohled. Proto se musíme ještě jednou na techniku zeptat. Vždyť podle

toho, co bylo řečeno, právě v její bytnosti je záchrana zakořeněna a z její bytnosti vyrůstá.

Jak ale máme to záchranné v bytnosti techniky spatřit, dokud jsme neuvázili, v jakém smyslu slova „bytnost“ je vlastně *Gestell* bytností techniky?

Dosud jsme chápali slovo „bytnost“ (*Wesen*) v běžném významu. Ve školské filosofické řeči znamená slovo *Wesen* to, co něco je, latinsky: *quid. Quidditas, die Washeit*, dává odpověď na otázku po bytnosti. Co např. přísluší všem druhům stromů, jako jsou dub, buk, bříza, jedle – je tatáž stromovitost. Pod tuto stromovitost jakožto obecný rod, *universale*, spadají skutečné a možné stromy. Je však bytnost techniky, *Gestell*, společný rod pro všechno technické? Pokud by tomu tak bylo, pak všechny takové věci jako parní turbína, rozhlasový vysílač, cyklotron by byly *Gestell*. Avšak slovo *Gestell* neznámá nyní přístroj nebo nějaký druh aparatury. Ještě méně pak *Gestell* znamená obecný pojem takových součástí použitelného stavu. Stroje a aparáty jsou případy a druhy *Gestellu* právě tak málo jako muž u rozvodné desky a inženýr v konstrukční kanceláři. Toto vše patří sice jakožto kus použitelného stavu nebo jako jeho zjednatel pokaždé svým způsobem do rámce *Gestellu*, ale *Gestell* nikdy není bytností techniky ve smyslu nějakého rodu. *Gestell* je údělem seslaný způsob odkrývání, totiž způsob vymáhavý. Také ποιησις, poskytování výskytu, je takovýto údělem seslaný způsob. Ale tyto způsoby odkrývání nejsou druhy, které by uspořádány vedle sebe spadaly pod pojem odkrývání. Odkrývání je úděl, který se vždy a náhle, a to tak, že to žádné myšlení nedovede objasnit, vkládá jednu do výskyt skýtajícího (*hervorbringend*), podruhé do vyzývavě vymáhavého (*herausfordernd*) odkrývání, a jako takový se uděluje člověku. Vymáhavé odkrývání má co do údělu svůj původ v odkrývání, které skýtá výskyt, v ποιησις. Ale *Gestell* jakožto úděl zároveň ποιησις zastiňuje.

Tak je tedy *Gestell* jakožto úděl odkrývání sice bytností techniky, avšak nikdy bytností ve smyslu rodu a essentia. Budeme-li to mít na mysli, zasáhne nás něco podivuhodného: vždyť je to technika, co od

P 1962: vkládá se a odpovídajícím způsobem se uděluje člověku.

nás žádá, abychom to, co běžně chápeme pod slovem „bytnost“, „podstata“ *Wesen*, mysleli v jiném smyslu. Avšak v jakém?

Už když říkáme „domácnost“ (*Hauswesen*), „státní zřízení“ (*Staatswesen*), nemíníme tím obecninu ve smyslu rodu, nýbrž způsob, jakým dům a stát jsou, jak svým bytím vládnou, jak si vedou a jak jsou vedeny, jak se rozvíjejí a jak upadají. Je to způsob, jak bytují (*wesen*). J. P. Hebel užívá v básni *Gesperst an der Kanderer Straße*, (*Strašidlo v Kandererově ulici*), kterou Goethe obzvlášť miloval, staré slovo *Weserei*. Znamená radnici, poněvadž se tam shromažďuje život obce a je tam ve hře celá venkovská existence (*Da-sein*), tzn. bytuje tam. Ze slovesa *wesen*, „bytovat“, je teprve odvozeno podstatné jméno bytnost. *Wesen*, „bytovat“, vzato slovesně, je totéž jako *währen*, „prodlévat“; a to nejen co se týče významu, nýbrž i co do hláskové tvorby slova. Již Sókratés a Platón myslí bytnost něčeho jako to, co bytuje (*das Wesende*) ve smyslu prodlévání (*das Währende*). Oba však myslí to, co prodlévá, jako to, co neustále trvá (ἀεί οὖν). To, co trvá, nalézají však v tom, co jakožto setrvávající prostupuje vším, co se vyskytuje. Toto setrvávající zase odhalují ve vzhledu (εἶδος, ἰδέα), např. v ideji „dům“.

32 V ideji se ukazuje, co každá takto uzpůsobená věc je. Jednotlivé skutečné a možné domy jsou naproti tomu proměnlivé a pomíjivé obměny „ideje“, a náležejí proto k tomu, co netrvá.

Nelze však nikdy žádným způsobem zdůvodnit, že to, co prodlévá, musí spočívat jedině a pouze v tom, co Platón myslí jako ἰδέα, Aristotelés jako τὸ τί ἦν εἶναι (to, co každá věc vždy již byla), co metafyzika myslí v nejružnějších výkladech jako *essentia*.

Vše, co bytuje, prodlévá (*währen*). Je však prodlévání pouze trvání (*fortwähren*)? Prodlévá bytnost techniky ve smyslu trvání nějaké ideje, která se vznáší nad vším technickým, takže odtud vzniká dojem, že jméno „technika“ znamená nějaké mytické abstraktum? Jak bytuje technika, lze zhlédnout pouze z takového trvání, v němž se sobě vlastním způsobem děje (*sich ereignet*) *Gestell* jako úděl odkrývání. Goethe použil jednou¹⁰ místo slova *fort-*

¹⁰ J. W. Goethe, *Spříznění volbou*, II. díl, 10. kap., novela *Podivné děti sousedů*.

währen (neustále trvat) tajuplné slovo *fortgewähren*. Jeho ucho zde slyší v nevysloveném souzvuku *währen* (prodlévat) a *gewähren* (poskytovat). Zamyslíme-li se však nyní důkladněji než dosud nad tím, co vlastně prodlévá a co snad jediné prodlévá, pak můžeme říci: *Prodlévá pouze to, co je poskytováno (das Gewährte). Poskytující je to, co z časnosti počátečně prodlévá.*

Jakožto bytování (*das Wesende*) techniky, je *Gestell* prodléváním (*das Währende*). Vládne však toto prodlévající ve smyslu něčeho poskytujícího? Už ta otázka se zdá být zjevným přehmatem. Vždyť *Gestell* je přece podle všeho, co jsme dosud řekli, úděl, který shromažďuje vše do vymáhacího odkrývání. Vymáhání je všechno možné, jen ne poskytování. Tak to vypadá, dokud si nevšimneme toho, že také vymáhání, které na nás požaduje, abychom zjednávali skutečné jako použitelný stav, je stále ještě údělem, který člověka přivádí na cestu odkrývání. Bytování techniky vpouští – jakožto úděl skýtající odkrývání – člověka do Toho, co on sám od sebe nemůže ani vynalézt, natožpak udělat; neboť něco takového jako člověk, který je člověkem jen a jen ze sebe sama, 33 neexistuje.

Nicméně, je-li tento úděl (*Geschick*), totiž *Gestell*, nejkrajnějším nebezpečím, a to nikoli pouze pro lidství, nýbrž pro veškeré odkrývání jako takové, smíme pak ještě takovéto udílení nazývat poskytováním? Ovšemže, a zvláště tehdy, má-li v tomto údělu vzrůstat záchrana. Každý úděl nějakého odkrývání se děje (*ereignet sich*) z poskytování a jakožto poskytování. Neboť teprve poskytování dává člověku účast na odkrývání, účast, jíž je události (*Ereignis*) odkrývání zapotřebí.¹¹ Jako takto potřebný je člověk přivlastněn (*vereignet*) události (*Ereignis*) pravdy. Toto poskytující, které tak či onak posílá člověka do odkrývání, je jako takové tím, co člověka zachraňuje. Neboť toto záchranné nechává člověka nahlédnout do nejvyšší důstojnosti (*Würde*)¹² jeho bytnosti a umožňuje mu opět

¹¹ Jedná se totiž o dvousměrný pohyb: člověk si osvojuje to, co je mu udíleno, a přitom je bytím (ve smyslu *Ereignis*) osvojován, bytí ho potřebuje, aby bylo, ale jinak než on potřebuje bytí v jeho dávání. (Pozn. překl.)

¹² Důstojnost znamená dostát, vydržet: „dojít do nejvyšší důstojnosti“

se do ní vrátit. Tato důstojnost spočívá v tom, že člověk dohlíží na neskrytost a s ní vždy napřed i na skrytost veškerého bytovaní na této zemi. Právě v *Gestellu*, který hrozí strhnout člověka do zjednávaní jako do domněle jediného způsobu odkrývání, a tak člověka sráží do nebezpečí, že se vzdá své svobodné bytnosti – právě v tomto krajním nebezpečí vychází najevo nejvnitřnější, nenarušitelná přináležitost člověka do onoho poskytujícího, za předpokladu, že co se nás týče, začneme dbát bytnosti techniky.

Pak tedy – a to je něco, co bychom nejméně očekávali – v sobě bytnost techniky nese možný vzestup záchrany.

Proto vše, na čem záleží, je, abychom tento vzestup měli na zřeteli a uvážlivě jej střehli. Jak se to má dít? Především ostatním tak, že zahledíme na technice to bytující, místo abychom jen zírali na technické aparatury. Dokud si techniku představujeme jako instrument, zůstáváme vězet ve vůli být jejími pány. Ženeme se cestou, na níž se s bytností techniky mýlíme.

Zeptáme-li se však, jak ono instrumentální jakožto druh kauzálního bytuje, začneme se dozvídat, že bytuje jako úděl odkrývání.

Uvážíme-li nakonec, že to, co bytuje jakožto bytnost, se dává 34 (*ereignet sich*)⁹ v poskytujícím, které člověka potřebuje pro účast na odkrývání, pak se ukazuje:

Bytnost techniky je v určitém vysokém smyslu dvojznačná. Taková dvojznačnost poukazuje do tajemství všeho odkrývání, tzn. pravdy.

Za prvé nás *Gestell* nutí, abychom se ponořili do zuřivého zjednávaní, které zastírá každý náhled do události (*Ereignis*) odkrývání a tak od základu ohrožuje vazbu k bytnosti pravdy.

Za druhé se *Gestell* děje (*ereignet sich*) v onom poskytujícím, které nechává člověka – dosud nezkušeného, v budoucnu však možná zkušenějšího – prodlévat jako potřebného ke schraňování bytnosti pravdy (*Wahrnis des Wesens der Wahrheit*). Tak se vyjevuje vzestup záchranného.

pak znamená dostát tomu, co je jeho maximum, co je ta nejvyšší možnost jeho bytnosti. (Pozn. překl.)

⁹ 1962: vlastění (*Eignis*) samo

Nezadržitelnost zjednávaní a zdrženlivost záchranného se spolu míjejí jako dráhy dvou hvězd v chodu souhvězdí. Nicméně toto jejich vzájemné míjení je skrytost jejich blízkosti.

Pohlédneme-li do dvojznačné bytnosti techniky, pak spatříme konstelaci hvězd, totiž hvězdný chod tajemství.

Tázat se na techniku znamená tázat se na konstelaci, v níž se odehrává (*ereignet*) odkrytost a skrytost, v níž se odehrává (*ereignet*) to, co bytuje jakožto bytnost pravdy.

A přece, co nám pomůže pohled do konstelace pravdy? Hledíme do nebezpečí a spatřujeme růst toho, co přináší záchranu.

Tím ještě nejsme zachráněni. Avšak jsme tím osloveni, abychom v narůstajícím světle toho, co přináší záchranu, doufali (*verhoffen*). Jak má toto doufání vypadat? Zde a nyní a ve skrovné podobě tak, že o to, co přináší záchranu, budeme v jeho růstu pečovat. V tom je zahrnuto, že budeme mít neustále na zřeteli ono krajní nebezpečí.

To, co je pro techniku bytnostné, ohrožuje odkrývání, hrozí 35
možností, že všechno odkrývání se rozplyne ve zjednávaní a všechno se bude ukazovat pouze v nezakrytosti na způsob použitelného stavu. Lidské konání se nikdy nemůže setkat s tímto nebezpečím bezprostředně. Lidský výkon nemůže nikdy sám toto nebezpečí zahnat. Lidské zamyšlení však může uvážít, zda to není tak, že všechno, co přináší záchranu, musí mít vyšší, avšak zároveň příbuznou a odvrácenou bytnost jako to, co je ohroženo.

Nemohlo by pak nějaké počátečněji poskytnuté odkrytí přivést k prvnímu zazáření v rámci nebezpečí ono zachraňující, které se v technickém věku ještě spíše skrývá než ukazuje?

Jméno τέχνη kdysi neměla pouze technika. Τέχνη pojmenovávala kdysi také ono odkrývání, které do lesku toho, co se jeví, vynášelo pravdu.

Τέχνη se kdysi jmenovalo také vynášení pravdivého do krásného. Τέχνη pojmenovávala také ποιήσις krásných umění.

Na začátku evropského údělu dosáhlo umění v Řecku nejvyšších výšin odkrývání, jaké bylo kdy umění poskytnuto. Umění umožnilo, aby se zaskvěla přítomnost bohů, umožnilo, aby se zaskvěl rozhovor mezi údělem bohů a lidí. A umění se jmenovalo pouze τέχνη. Τέχνη byla jediným, rozmanitým odkrýváním. Byla zbož-

νά, πρόμος, tzn. podřizovala se vládě pravdy a starala se o to, aby pravda zůstávala pravdou.

Umění nepocházela z artistního. Umělecká díla nesloužila k estetickému požitku. Umění nebylo sektorem kulturního provozu.

Co bylo umění? Možná jen po krátkou, avšak velkou dobu? Proč neslo ono prosté jméno τέχνη? Protože umění bylo výskyt poskytujícím (*her- und vor-bringendes*) odkrýváním a proto patřilo do rámce ποιησις. Toto jméno se nakonec stalo vlastním jménem toho odkrývání, jímž je veškeré krásné umění jakožto vládnoucím prostoupěno, totiž vlastním jménem poezie, básnictví.

Týž básník, od něhož jsme slyšeli, že

„Kde však je nebezpečí,
vyrůstá také záchrana,“

nám říká:

36

„... básnický bydlí člověk na této zemi.“

Básnické slovo přivádí to, co je pravdivé, aby se zaskvělo jako τὸ ἐκφανέστατον, jak říká Platón v dialogu *Faidros*, jako to, co se nejryzeji skví. Básnictví prostupuje každým uměním, každým odkrýváním, které to, co bytuje, vynáší do jeho krásy.

Neměla by krásná umění být povolána do básnického odkrývání? Nemělo by odkrývání klást na tato umění ještě počátečnější nároky, nemělo by po nich požadovat, aby převzala svůj díl péče o růst toho záchranného, aby znovu probudila a ustavila vzhled a důvěru v ono poskytující?

Zda bude umění uprostřed nejkrajnějšího nebezpečí poskytnuta tato nejvyšší možnost jeho bytnosti, nemůže nikdo vědět. Přece však můžeme stanout v úžasu. Před čím? Před onou druhou možností, že by se totiž úplně všude rozmohlo řádění techniky, až by jednoho dne napříč vším technickým přece jen začala bytnost techniky bytovat v události (*Ereignis*) pravdy.

Protože bytnost techniky není nic technického, musí se bytostné zamyšlení nad technikou a rozhodující vyrovnání se s technikou udát v oblasti, jež je na jedné straně s bytností techniky příbuzná a na druhé straně je od ní přece jen zásadně odlišná.

Takovou oblastí je umění. Ovšem pouze tehdy, když se umělecké zamyšlení neuzavírá konstelací oné pravdy, na kterou *se tážeme*.

Tím, že se takto tážeme, dosvědčujeme stav nouze, který spočívá v tom, že pro samou techniku ještě nemáme zkušenost s tím, co bytuje jako bytnost techniky, že kvůli samé estetice už neuchováme to, co bytuje jako bytnost umění. Čím více se však při svém zamyšlení budeme tázat na bytnost techniky, tím tajuplnější se bude stávat bytnost umění.

Čím více se budeme blížit nebezpečí, tím jasněji budou probleskovat cesty k záchrane, tím naléhavěji se budeme tázat. Neboť tázáni je zbožnost myšlení.